

Mensenkennis voor h

Een beetje duurzamer leven wil iedereen wel. Wat minder voedsel verspillen, wat zuiniger zijn met energie of afval beter scheiden. Toch maken we in de praktijk vaak de verkeerde keuzes. Dat kan een stuk beter. Een beetje meer mensenkennis kan wonderen doen, zegt hoogleraar Economie van consumenten en huishoudens Gerrit Antonides.

tekst: Roelof Kleis / foto: Guy Ackermans

Milieubeleid oude stijl levert vaak te weinig op. Dat komt omdat de mens anders in elkaar zit dan we tot voor kort dachten. Wij zijn geen rationele wezens die weloverwogen en doordacht beslissingen nemen. Een overheid die daar rekening mee houdt, bereikt veel meer. Dat zegt Gerrit Antonides, mede-opsteller van het advies *Doen en laten, effectiever milieubeleid door mensenkennis* van de Raad voor de Leefomgeving en infrastructuur (LFI). Het stuk werd afgelopen week aangeboden aan staatssecretaris Mansveld van Infrastructuur en Milieu. Resource sprak met de hoogleraar.

U pleit dus voor meer aandacht voor de onderbuik?

'Zo zou je het kunnen zeggen. Hét grote inzicht in de psychologie van de afgelopen twintig jaar is dat wij op

twee verschillende manieren beslissingen nemen. Er is een Systeem 1, dat intuïtief is en associatief werkt en dat mensen als eerste toepassen bij het nemen van beslissingen. Dat is het defaultsysteem, de standaard. Pas als mensen denken dat dat niet de goede oplossing oplevert, gebruiken ze Systeem 2, dat analytisch en rationeel is. Dit is een heel belangrijk kader voor ons advies. Mensen denken niet altijd rationeel. Sterker nog, Systeem 1 is veel belangrijker. Dat is de belangrijkste boodschap. Vanuit de gedragseconomie bieden we vervolgens een hele kist met gereedschap aan om tot een beter beleid te komen.'

Hebt u een voorbeeld?

'Het beïnvloeden van de omgeving is zo'n gereedschap. Door een kleine aanpassing in de omgeving te plegen, gaan mensen eerder bepaald gewenst gedrag vertonen. Denk bijvoorbeeld aan voetstapjes die naar een afvalbak leiden. Ik zag laatst een plaatje van cartoons op een zebra-pad. Die waren zo getekend dat een naderende automobilist denkt dat er poppetjes op het zebra-pad lopen en automatisch voorzigtiger gaat rijden.'

Maar na één keer weet je toch dat het nep is?

'Ja, maar vaak is Systeem 1 zo dwingend dat je moeite hebt om de zaken op een andere manier te zien. Er zijn experimenten gedaan waarbij mensen snoepjes konden nemen uit een glazen pot waarop stond dat er cyanide in zat. Ook al hadden mensen die snoepjes er zelf in gestopt en wisten ze dat er geen cyanide in de pot zat, gaven ze toch de voorkeur aan een andere pot met dezelfde snoepjes. Gewoon omdat ze denken: cyanide, dat is niet goed. Dat is Systeem 1.'

BOODSCHAPPEN

Te veel voedsel wordt verspild en weggegooid. Dat moet minder. Wat leert de gedragseconomie ons op dit punt? Koop niet alles in één keer, want dan koop je vaak teveel. Naar dat laatste heeft Gerrit Antonides zelf onderzoek gedaan. Hij noemt het de

diversiteitsneiging. 'Mensen kiezen te veel variatie als ze alle aankopen in een keer doen. Neem toetjes. Uit angst voor eentonigheid kopen ze veel verschillende smaken, terwijl ze er maar een of twee lekker vinden. Als ze iedere dag inkopen

doen, kiezen ze veel meer in lijn met hun eigen voorkeur. De neiging naar variatie leidt tot aankopen die vervolgens worden weggegooid.' Een simpel hulpmiddel is het maken van een boodschappenlijstje.

et milieu

Uitgangspunt van het advies is dat mensen op eigen kracht niet altijd de juiste keuzes maken. De overheid moet een handje helpen. Hoe ethisch is het om daarbij onbewuste gedrag te beïnvloeden?

‘De heersende mening is dat de overheid gedragseconomische principes mag toepassen als het gelegitimeerd is. Dus als democratisch is vastgelegd dat mensen dat willen. En je moet het niet doen als mensen zich gemanipuleerd voelen. Ik vind dat de overheid de modernste middelen en de nieuwste inzichten móet gebruiken om het beleid te realiseren. Als dit effectiever is dan andere maatregelen, waarom zou je het dan niet doen?’

Maar waar gaat beïnvloeding over in manipulatie?

‘Een bekend voorbeeld is het vastleggen van defaults of standaardopties. Neem orgaandonaties. De default in ons land is dat je niet je organen afstaat, tenzij je expliciet aangeeft dat je dat wel wilt. Er is nu een enorm tekort aan orgaandonaties. Als je die default omkeert en je automa-

‘Als je als overheid niks doet, doe je ook wat. Je accepteert de status quo’

tisch je organen afstaat tenzij je dat niet wilt, leidt dat tot veel meer donaties. Is dat manipuleren? Nu is er ook een default, dus word je ook gemanipuleerd, als je het zo wilt zeggen. Als je als overheid niks doet, doe je ook wat. Je accepteert de status quo. Je moet je er bewust van zijn dat dat ook een bepaalde invloed heeft.’

Een voorwaarde voor beïnvloeding is dat je transparant moet zijn over wat je doet, waarom je het doet en wat het beoogde effect is. Werkt ‘onbewuste’ beïnvloeding dan nog wel?

‘Ik denk het wel. Zo onbewust is het ook niet. Je mag best zeggen dat je dit soort beïnvloeding toepast. We weten dat uitleg en rationalisaties weinig indruk maken. Mensen kunnen zich heel moeilijk losmaken van een bepaald frame of default. We weten dat mensen niet rationeel in elkaar zitten.’

Wat gaat er met dit advies gebeuren?

‘We gaan in ieder geval workshops geven voor beleidsmakers. Een belangrijk onderdeel van het advies is de ont-

Gerrit Antonides: ‘Mensen kiezen te veel variatie als ze alle aankopen in een keer doen.’

wikkelde GedragsToets. Dat is een kaartspel, een hulpmiddel waarmee beleidsmakers een analyse kunnen maken van het gedrag van mensen. De toets inspireert om gedragskenmerken te vertalen naar effectief beleid. Er is inmiddels – naar Engels voorbeeld – een Behavioural Insights Team in wording bij het ministerie van I&M. Daar zijn onder andere gedragswetenschappers met dit soort dingen bezig. Het zou verder mooi zijn als de wetenschap hier ook weer van profiteert. Wij adviseren om de effecten van nieuw beleid vooraf op kleine schaal en op basis van wetenschappelijke methoden te toetsen.

We weten nog niet goed wat de beste manier is om die nieuwe inzichten toe te passen. Daar is onderzoek voor nodig. De overheid heeft baat bij het uitzetten van dergelijk onderzoek waarin een combinatie te vinden is tussen de toepassing van een maatregel en het ontwikkelen van verdere inzichten.’